

tussen Vroenhoven en Kanne (Br. VIRGILIUS LEFEBER, pers.meded.)

Al vanaf 1982 werd deze opvallende soort veel gezien op het opgespoten terrein van de C.B.R. te Lanaye (fig. 3), en ook op de hellingen van de Thier de Lanaye zag ik deze prachtige vlinder langs de boomkruinen zweven. In augustus 1985 zag ik een wijfje eitjes afzetten op Wilde Peen. Het viel daarbij op dat ze de eitjes afzonderlijk afzette op heel miezerige plantjes.

Van *Ipheclides podalirius* L., de Koningspage, is mij tot nu toe slechts één waarneming bekend van de St.-Pietersberg. Per toeval zag ik een film bij het I.V.N. Meerssen, waarop een zwaar beschadigde Koningspage te zien was op een bloemscherm van Le-verkruid. De film is in 1980 door J. Gorissen gemaakt bij Fort Eben-Emael.

Pieridae

Colias hyale L. (Gele Lucernevlinder) en *Colias croceus* Fourcr. (de Oranje Lucernevlinder) zijn beide trekvinders. Ze werden verschillende malen op de St.-Pietersberg waargenomen. In de zeventiger jaren zag A. Willems beide soorten op D'n Observant en in het Popelmondedal. Op het Belgisch gedeelte werden twee *C. hyale*'s waargenomen op het kalkgrasland boven de spoorwegtunnel te Wonck (1982, H. Peeters, C. Felix; fig. 6) *C. crocea* werd in 1984 en 1985 waargenomen langs de insnijding van het Albertkanaal bij Caestert (A. Willems).

Pontia daplidice L. (Resedawitje) is, voor zover mij bekend, de laatste 50 jaar niet meer op de St.-Pietersberg waargenomen. Tot en met 1935 werd deze soort er regelmatig gezien, meestal als trekker, maar ook heeft zich een aantal jaren een populatie kunnen handhaven (WAAGE 1938).

Leptidea sinapis L. (het Boswitje) is altijd een zeldzame verschijning geweest op de berg. Op het Nederlands deel waren zelfs geen vondsten meer bekend sinds 1924 (LEMPKE 1953, 1972, trekverslagen). In 1982 trof ik één exemplaar (♀) aan in een kalkgraslandje bij Eben-Emael. Aangezien het laat in de zomer was (september),

Figuur 2. *Spialia sertorius* Hffgg. Kalkgraslanddikkopje.

is dit waarschijnlijk een zwerver uit de Ardennen geweest.

Anthocharis cardamines L. (Oranjetipje) komt overal in het gebied langs bloemrijke bosranden voor, vooral op plekken waar de voedselplanten van de rups (Look zonder Look en Pinksterbloem) groeien. De hoofdvliegtijd valt in april-mei.

De witjes *Pieris brassicae* L. (Groot koolwitje), *Pieris rapae* L. (Klein koolwitje) en *Pieris napi* L. (Klein geaderd witje) zijn in het hele gebied in uiteenlopende biotopen aangetroffen.

Gonepteryx rhamni L. (Citraenvlinder) komt verspreid over de hele berg voor. De rups leeft op Vuilboom.

Satyridae

Lasiommata megera L. (Argusvlinder)

en *Maniola jurtina* L. (Bruin zandoogje) zijn in dit gebied de meest voorkomende zandoogjes. De Argusvlinder toont meer een voorkeur voor de drogere, bloemrijke graslanden en bermen. Hij heeft hier droge, open plekken nodig om te zonnen.

Ook *Coenonympha pamphilus* L. (Hooibeestje) kan men op de drogere graslanden aantreffen, terwijl *Apanthopus hyperanthus* L. (Koevinkje) meer de vochtige grazige biotopen bewoont.

Pararge aegeria L. (Bont Zandoogje) werd in 1984 en 1985 waargenomen op D'n Observant (H. Peeters en J. Moonen). Deze soort is met name in Zuid-Limburg verre van algemeen (GERAEDTS, 1986).

Een zeer fraai zandoogje is *Melanargia galathea* L. (Dambordje). Vanaf 1979 hebben wij deze soort elk jaar in

Tabel 1. Lijst van Dagvlindersoorten, ooit waargenomen op de St.-Pietersberg.

Soort	Vindplaats	Jaartal	Belg./ Ned.	Waarnemer
1 <i>Papilio machaon</i> L.	gehele gebied	elk jaar	B.NL.	Vlinderst. gr.
2 <i>Iphiclides podalirius</i> L.	Eben Emael	1980	B.	J. Gorissen
3 <i>Colias hyale</i> L.	Wonck, Observant, Popelmondedal	1972 en 1982	B.NL.	H. Peeters C. Felix, A. Willems
4 <i>Colias croceus</i> Fourcr.	Kanne, Observant		B.NL.	A. Willems
5 <i>Pontia daplidice</i> L.	Verspreid over de St. Pietersberg	tot 1935	B.NL.	—
6 <i>Leptidea sinapis</i> L.	Eben Emael	1982	B.	C. Felix
7 <i>Anthocharis cardamines</i> L.	langs alle bos- randen v.d. berg	elk jaar	B.NL.	Vlinderst. gr.
8 <i>Pieris rapae</i> L.	hele berg	elk jaar	B.NL.	Vlinderst. gr.
9 <i>Pieris napi</i> L.	hele berg	elk jaar	B.NL.	Vlinderst. gr.
10 <i>Pieris brassicae</i> L.	hele berg	elk jaar	B.NL.	Vlinderst. gr.
11 <i>Gonepteryx rhamni</i> L.	hele berg		B.NL.	Vlinderst. gr.
12 <i>Lasiommata megera</i> L.	hele berg	elk jaar	B.NL.	vlinderst. gr.
13 <i>Pararge aegeria</i> L.	Observant	1984-'85	NL.	Peeters, Moonen
14 <i>Maniola jurtina</i> L.	hele gebied	elk jaar	B.NL.	Vlinderst. gr.
15 <i>Coenonympha pamphilus</i> L.	hele berg	elk jaar	B.NL.	Vlinderst. gr.
16 <i>Apanthopus hyperanthus</i> L.	hele gebied	elk jaar	B.NL.	Vlinderst. gr.
17 <i>Melanargia galathea</i> L.	Lanaye, Kanne, Popelmondedal	1979-'85	B.NL.	Vlinderst. gr.
18 <i>Limnitis populi</i> L.	St. Pietersberg	1912-1940	B.NL.	v. Wisselingh, Botzen Bentinck
19 <i>Ladoga camilla</i> L.	ENCI-bos, Observant	1975, 1984	NL.	A. Willems, T. Reiters
20 <i>Araschnia levana</i> L.	hele berg	elk jaar	B.NL.	Vlinderst. gr.
21 <i>Polygonia c-album</i> L.	hele berg	elk jaar	B.NL.	Vlinderst. gr.
22 <i>Nymphalis polychloros</i> L.	Lanaye, Kannerhei	1985-'86	B.NL.	C. Felix, T. Reiters
23 <i>Cynthia cardui</i> L.	hele berg	elk jaar	B.NL.	Vlinderst. gr.
24 <i>Vanessa atalanta</i> L.	Lanaye, Observant	elk jaar	B.NL.	Vlinderst. gr.
25 <i>Aglais urticae</i> L.	hele berg	elk jaar	B.NL.	Vlinderst. gr.
26 <i>Argynnis paphia</i> L.	Oude kalkgroeve	1975	NL.	A. Willems
27 <i>Issoria lathonia</i> L.	Lanaye	1984	B.	J. Pfennings
28 <i>Inachis io</i> L.	hele berg	elk jaar	B.NL.	vlinderst. gr.
29 <i>Thecla betulae</i> L.	hele gebied	1983-'86	B.NL.	Vlinderst. gr.
30 <i>Quercusia quercus</i> L.	Observant	1983	NL.	H. Peeters
31 <i>Callophrys rubi</i> L.	Lanaye, Observant	1980-'85	B.NL.	vlinderst. gr.
32 <i>Strymonidia w-album</i> Knoch.	St. Pietersberg	1980-'84	B.	D. Vestergaard
33 <i>Lycaena phlaeas</i> L.	Wonck, Observant	1983	B.NL.	C. Felix, Moonen
34 <i>Polymmatius icarus</i> Rott.	hele berg	elk jaar	B.NL.	Vlinderst. gr.
35 <i>Aricia agestis</i> Schiff.	hele gebied	elk jaar	B.NL.	Vlinderst. gr.
36 <i>Lysandra coridon</i> Poda.	Wonck, Observant	1982, '83	B.NL.	C. Felix
37 <i>Cupido minimus</i> Fuessly	Lanaye, Observant	1980-'84	B.NL.	Vlinderst. gr.
38 <i>Celastrina argiolus</i> L.	hele berg	elk jaar	B.NL.	C. Felix
39 <i>Thymelicus acteon</i> Rott.	Lanaye	1981-'85	B.	A. Willems
40 <i>Thymelicus sylvestris</i> Poda.	Ned. deel	1982-'85	NL.	C. Felix, H. Peeters
41 <i>Ochlodes venatus</i> Br. & Gr.	Lanaye	1981-'83	B.	C. Felix
42 <i>Carcharodus alceae</i> Esp.	Lanaye	vóór 1980	B.	D. Vestergaard
43 <i>Erynnis tages</i> L.	Lanaye, Wonck	1980-'85	B.	Vlinderst. gr.
44 <i>Spialia sertorius</i> Hffgg.	Lanaye, Wonck	1981-'84	B.	H. Peeters, C. Felix

aantallen waargenomen. Het lijkt er op dat *galathea* zijn areaal op de berg aan het uitbreiden is. In het begin zagen we de soort talrijk op de Thier de Lanaye. Onder aan het reservaat, tussen Albert-kanaal en de helling, werd de soort vanaf 1982 waargenomen. In enkele jaren tijd is de populatie hier enorm toegenomen. In 1985 was de soort zeer talrijk aanwezig op het nieuwgevormde, opgespoten terrein onder aan de helling. In 1984 heeft

H. Peeters 2 exemplaren van het Dambordje gezien op een kalkgrasland in het Popelmondedal, op het Nederlandse deel van de berg. In 1985 zag ik bovendien een exemplaar langs de insnijding van het Albert-kanaal bij Caestert.

Nymphalidae

Beide inheemse "Ijsvogels", *Limnitis populi* L. (Grote Ijsvogelvlinder) en *Ladoga camilla* L. (Kleine Ijsvogelvin-

der) zijn van de St.-Pietersberg bekend. De Grote Ijsvogel is vanaf 1912 alleen van enkele incidentele waarnemingen bekend, (LEMPKE 1955); van de Kleine Ijsvogelvlinder zijn mij twee waarnemingen bekend: Enci-bos (1975, A. Willems) en D'n Observant (1984, T. Reiters). Omdat de boscomplexen op D'n Observant zich de laatste jaren hebben uitgebreid, bestaat de kans dat deze soort er vaster voet zal krijgen. De voedselplant, Kamperfoelie, komt er reeds lang voor.

Aglais urticae L. (Kleine Vos), *Inachis io* L. (Dagpauwoog) en *Araschnia levana* L. (Landkaartje) komen overal voor waar Brandnetels, de voedselplanten van de rups, groeien. Het Landkaartje vertoont echter een duidelijke voorkeur voor bosranden.

Polygonia c-album L. (Gehakkelde aurelia) leeft in de zelfde biotopen als het landkaartje, de rups is echter polyfaag.

Van *Nymphalis polychloros* L. (Grote Vos) zijn mij slechts twee waarnemingen bekend: Lanaye 1985 (A. Willems en T. Reiters), en Kannerhei 1986 (C. Felix).

Vanessa atalanta L. (Atalanta of Admiraal) en *Cynthia cardui* L. (Distelvlinder) zijn beide trekvlinders, die ieder jaar vanuit het zuiden naar onze streken komen, zich hier nog wel voortplanten, maar als regel niet kunnen overwinteren. Hun aantallen zijn zeer wisselend per jaar.

Van de parelmoervlinders zijn maar bijzonder weinig waarnemingen bekend: in 1975 zag A. Willems een exemplaar van *Argynnis paphia* L. (Keizersmantel) in de voormalige kalkgroeve van de Nekami op het Nederlands gedeelte van de berg. Het dier deed zich tegoed aan de nectar uit de bloemtrossen van een Vlinderstruik (*Buddleja*). Verder trof J. Pfennings in 1984 een exemplaar aan van *Issoria lathonia* L. (Kleine Parelmoervlinder), bij Lanaye. Deze soort is in dit gebied trekvlinder, kan zich momenteel in Nederland alleen in de duinen blijvend handhaven.

Figuur 3. Thier de Lanave, met op de voorgrond het kruidenrijke, opgespoten terrein.

Fabriciana adippe Den. & Schiff., (Adippevlinder). Op 5 aug. 1986 werd het eerste exemplaar van deze soort op de Kannerhei gesignaleerd. (C. Felix en G. Genotte).

Volgens LEMPKE (1955) zou in het verleden ook *Melitaea diamina* Lang., de Woudparelmoervlinder, zijn aangetroffen. MAURISSEN (1862) schreef al: "En abondance dans les clairières des collines boisées en juin et juillet." Omdat Maurissen spreekt over de omgeving van Maastricht, zou bovenstaande best op de St.-Pietersberg kunnen slaan.

Verder zouden *Mesoacidalia aglaia* L. (de Grote Parelmoervlinder) en *Clossiana euphrosyne* L. (de Zilvervlek) vroeger op de berg zijn waargenomen (LEMPKE 1955).

Lycaenidae

Van deze familie komen tien soorten nog steeds op de St.-Pietersberg voor. *Thecla betulae* L. (Sleedoornpage) komt vooral voor langs hellingen en bosranden, waar Sleedoorn veelvuldig voorkomt. De soort wordt als imago niet vaak waargenomen daar ze alleen opvliegt bij zeer zonnig weer (STEVENS, 1986). Imago's werden o.a. gezien op de helling tussen Fort St.-Pieter en de voormalige Nekami-groeven (1985, C. Felix), op de Kannerhei (1983, F. Cupedo) en onder aan de Thier de Lanave (1985, D. Heijungs).

De makkelijkste manier om de aanwezigheid van de soort vast te stellen is het afzoeken van Sleedoorn-twijgen naar eitjes, gedurende de wintermaanden. De eitjes vallen dan meteen op als witte puntjes in de oksels van doorns en twijgjes. Zo werden er eitjes gevonden op en rond D'n Observant, op de Kannerhei, in het Popelmondedal, op de Plattenberg bij Kanne, en tussen Eben-Emael en Wonck. De sterkste populatie bevond zich op de Kannerhei. In 1984 is daar het sleedoorn-struweel gekapt om het kalkgrasland te herstellen. De popula-

tie is daarmee volledig verdwenen. Met name voor een soort als deze, die zeer weinig mobiel is (STEVENS, 1986) en die in Nederland zeer sterk achteruit gegaan is (GERAEDTS, 1986), zijn dit gevoelige klappen (fig. 4).

Quercusia quercus L. (Eikepage) werd door H. Peeters op D'n Observant waargenomen (1983).

Callophrys rubi L. (Groentje) komt in het voorjaar vooral op de Thier de Lanave voor. Deze soort werd vanaf 1979 regelmatig waargenomen, ook op D'n Observant (J. Moonen).

Strymonidia w-album Knoch (Iepepage) is op de St.-Pietersberg een zeldzame en onregelmatig voorkomende vlinder (LANDRAIN, 1979, D. VESTERGAARD, pers. meded.). De soort is overal sterk achteruit gegaan door het verdwijnen van de voedselplant, de iep. Zelf namen we de soort in 1984 waar op het Belgisch gedeelte.

Lycaena phleas L. (Kleine Vuurvlinder) komt sporadisch hier en daar voor. Slechts op één plaats, bij Wonck, trof ik in 1983 een kleine populatie aan. Ook op D'n Observant is de soort inmiddels waargenomen (1979, J. Moonen).

Polyommatus icarus Rott (Icarusblauwtje) en *Aricia agestis* Den.&

Figuur 4. Blik op de Kannerhei vanuit het Jekerdal. Het kalkgrasland is ontdaan van alle struweel.

Figuur 5. *Aricia agestis* Den. & Schiff., Bruin blauwtje.

Schiff. (Bruin Blauwtje) komen over het hele gebied algemeen voor.

P. icarus is echter op meer plekken aangetroffen, aangezien deze soort minder aan een bepaald biotoop gebonden is.

A. agestis komt voornamelijk op de kalkgraslanden voor; daarbuiten werd hij slechts waargenomen op D'n Observant.

Cupido minimus Fuessly (Dwergblauwtje) is van de volgende locaties bekend: Lanaye, Plattenberg (Kanne), D'n Observant (J. Moonen, pers. meded.) De rups van dit kleine blauwtje voedt zich met bloempjes van de Wondklaver. Hoewel deze plant vroeger ook op het Nederlandse deel in de kalkgraslanden voorkwam (DE WEVER, 1938), werd het Dwergblauwtje er nooit veel waargenomen (LEMPKE, 1954). Verderop langs het Albertkanaal, bij Veltwezelt en Eigenbilzen, bevinden zich nog enkele kleine populaties. Helaas zullen deze grotendeels moeten verdwijnen bij de verbreding van het kanaal.

De zilverblauwe *Lysandra coridon* Poda (Kalkblauwtje) werd een paar maal

waargenomen, en wel bij Wonck (1983, C. Felix) en op D'n Observant (1984).

Celastrina argiolus L. (Boomblauwtje) komt verspreid voor over de hele St.-Pietersberg. Het betreft steeds individuele exemplaren, vooral langs bosranden waar veel Vuilboom groeit.

Hesperiidae

Van de familie der Dikkopjes komen op de St.-Pietersberg zes soorten voor.

Thymelicus acteon Rott (Dwergdikkopje) is mij alleen bekend van de oosthelling op belgisch grondgebied, waar nog een populatie standgehouden heeft. Het is een typische vlinder van de kalkgraslanden, waarvan de rups leeft op Gevinde Kortsteel. In Nederland lijkt de soort uitgestorven te zijn (GERAEDTS, 1986) fig. 7).

De soorten *Spialia sertorius* Hffgg (Kalkgraslanddikkopje) en *Erynnis tagus* L. (Bruin dikkopje) komen op meerdere plaatsen voor. Zo troffen wij beide soorten zowel bij Lanaye als bij Wonck aan. Van het Nederlands gedeelte van de berg zijn geen recente waarnemingen bekend (GERAEDTS, 1986) fig. 7).

Thymelicus sylvestris Poda (het Geel-

sprietdikkopje) komt vooral voor langs bloemrijke bermen en graslanden, o.a. op de Kannerhei, in het Popelmondedal, en op D'n Observant.

Ochlodes venata Br. & Gr. (Groot dikkopje) zag ik tussen 1981 en 1983 veel op de Thier des Vignes en de Thier de Lanaye.

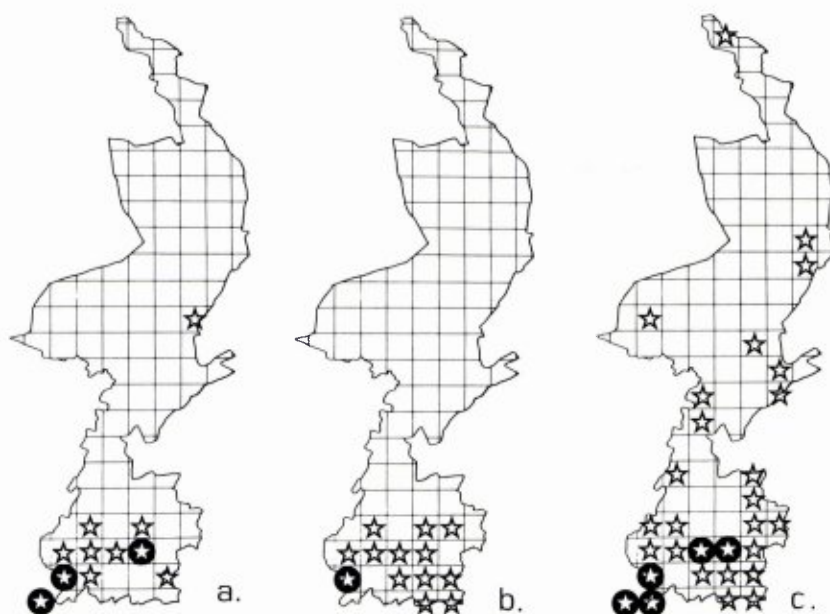
Tot slot *Carcharodes alceae* Esp. (Kaasjeskruidikkopje). Deze mooie soort wordt in warme zomers wel eens waargenomen op kalkgraslanden op de berg (D. VESTERGAARD, pers. meded.).

Conclusies

De St.-Pietersberg is, ook nu nog, opvallend rijk aan dagvlindersoorten. Deze rijkdom komt grotendeels voor rekening van de kalkgraslanden. Het kalkgrasland-areaal op het Belgisch deel is redelijk groot, en wordt door gericht beheer in stand gehouden. Op het Nederlands deel is het met name dit biotoop dat sterk gedegenerend is. Met het herstel ervan is gelukkig een aanvang gemaakt (fig. 5), en het valt te hopen dat er in de toekomst voor de typische kalkgrasland-soorten weer een verbinding zal ontstaan tus-

Figuur 6. Kalkgrasland boven de spoorwegtunnel bij Wonck. Biotoop voor o.a. Kalkgraslanddikkopje, Bruin dikkopje, Kalkblauwtje en Bruin blauwtje.

Figuur 7. Verspreiding in Limburg en het aangrenzend deel van België, van a. *Spialia sertorius* Hffgg., b. *Thymelicus acteon* Rott., c. *Erynnis tages* L. Grotendeels naar GERAEDTS (1986).

☆ Voorkomen voor 1980. ● Voorkomen na 1980.

sen het zuidelijk en het noordelijk deel van de berg.

Het zijn echter niet alleen deze soorten, die op de noordelijke helft slecht vertegenwoordigd zijn: ook voor de vlinders die de wat ruigere begroeiing prefereren, en voor de soorten die aan kruidenrijke bosranden gebonden zijn, is het aantal geschikte vliegplaatsen er aanzienlijk minder dan vroeger. (Het belang van ruigtekruiden-vegetaties als nectarbron voor dagvlinders is onlangs duidelijk aangetoond; zie GERAEDTS, 1986).

In toenemende mate blijken deze soorten echter de grote variatie aan vestigingsmogelijkheden op D'n Ob-

servant te benutten. Wanneer in de toekomst voorkomen kan worden dat de begroeiing er overgaat in een gesloten bos, -spontaan zal dat zeker gebeuren- zal een groot aantal soorten er zijn geschikte biotoop kunnen vinden.

Als het bovendien mogelijk zou zijn om een (liefst continue) gordel van schraalgraslanden te herstellen of te creëren, is het reëel te verwachten dat de vroegere vlinderrijkdom van de berg, ook op het noordelijk deel, in relatief korte tijd hersteld kan worden.

De sterke populaties die zich aan de Belgische zijde nog bevinden geven in dat opzicht zeker reden tot optimisme.

Dankwoord

Dank ben ik vooral verschuldigd aan diegenen die bij de excursies aanwezig waren: A. Willems, H. Peeters en T. Reijters. Aan Alex Willems bovendien voor het vervaardigen van fig. 2 en 5, en aan Frans Cupedo voor de hulp bij het tot stand komen van het manuscript.

Literatuur

- CARTER, P., PHILIPS, A.J., H. BRINK-MOENEN, 1984. Vlinders van Europa. Utrecht, Het Spectrum.
- CUPEDO, F., 1976. Wat zoekt een koninginnpagge zo hoog? *Natuurh. Maandbl.* 65:179-180.
- CUPEDO, F., 1983. Vlinders. In: Schaik, D.C. van, e.a. *De Sint Pietersberg; met een aanvullend gedeelte van 1938-1983*. Thorn, EF & EF bv: 454-456.
- GERAEDTS, W.H.J.M., 1986. Voorlopige atlas van de Nederlandse Dagvlinders-Rhopalocera. Wageningen, Pudoc, 499 pp.
- LANDRAIN, J., 1979. Les Lépidoptères de la vallée de la Geer. *Linn. Belg.* 7:317-324.
- LEMPKE, B.J., 1953. *Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera, eerste supplement*. *Tijdschr. Ent.* 96(4):239-305.
- LEMPKE, B.J., 1954. *Idem, tweede supplement*. *Tijdschr. Ent.* 97(4):301-347.
- LEMPKE, B.J., 1955. *Idem, derde supplement*. *Tijdschr. Ent.* 98(4):283-345.
- LEMPKE, B.J., 1972. *De Nederlandse Trekvlinders*. Zutphen, Thieme & Cie, 2e dr., 151 pp.
- LEMPKE, B.J., 1976. *Naamlijst van de Nederlandse Lepidoptera*. Amsterdam, Eria 100 pp.
- MAURISSEN, A.H., 1862. *Macrolépidoptères observés dans le duché du Limbourg*. *Tijdschr. Ent.* 9:169-188.
- MAURISSEN, A.H., 1882. *Lijst van insecten, in Limburg en niet in de andere provinciën van Nederland waargenomen*. *Tijdschr. Ent.* 25:cx-cxx.
- STEVENS, J.A.M., 1986. Het voorkomen en de leefwijze van de Berkepage, *Thecla betulae* Linnaeus, in Zuid-Limburg. *Natuurh. Maandbl.* 75(2):30-34.
- WAAGE, G.H., 1938. *De dierenwereld op de Sint-Pietersberg; insecten*. In: Schaik, D.C. van, e.a. *De Sint Pietersberg*. Maastricht, Leiter-Nypels:159-161.
- WEVER, A. de, 1938. *Planten van den Sint-Pietersberg*. In: Schaik, D.C. van, e.a. *De Sint Pietersberg*. Maastricht, Leiter-Nypels:187-257.